

VAKIFLAR İDARESİNİN GÜNÜMÜZE ULAŞTIRDIĞI BİR AHŞAP YAPI KEŞFİ OSMAN EFENDİ TEKKESİ

Restoratör Y. Mimar Esin DEMİREL

İstanbul'da evvelce mevcut olan dört-yüz civarındaki tekleden günümüze gelebilmiş tipik bir örnek de Keşfi Osman Efendi Tekkesi'dir. Ahşap olan bu tekke Vezneciler semtinde Kalenderhane Mahallesi'nde, Hallac-ı Mansur Sokağı'nda (Bu sokak günümüzde mevcut değildir.) 102 pafta, 664 ada, 24 parseldedir. Tekkenin civarı tamamen istismak edilmiş ise de sadece tekke korunmaktadır.

Mezkûr tekkeye ait en eski kayıt Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 1101 H. (1689 M.) tarihli Keşfi Osman Efendi vakfiyesidir.¹ Vakfiye 1093 H. (1682 M.) yılı seferül-hayr ayının 15. günü düzenlenmiş olup 1101 H. (1689 M. de) tescil edilerek yürürlüğe sokulmuştur. Aradan geçen takribi yedi sene zarfında tekkenin inşa edilmiş olduğu düşünülebilir. Vakfiyede tekke ve yeri ile ilgili aynen

şöyle denilmektedir. "*Mahmiye-i Kostantiniyye'de Kalenderhane Mahallesi'nde vaki bir taraftan Ferhat Paşa Vakfı*".² "*ve bir taraftan Helvacı Baba Vakfı*".³ "*ve bir taraftan Hüseyin Paşa milki ve bazen Hamamcı Mehmet Çelebi milki ve bazan tarik-i 'âmım ile mahdud milki müşterâm olan arsa üzerine malum ile bina eylediğim, YEDİ BÂB HÜCÜRÂTI ve CÂMÎ-i ŞERÎFİ ve Medine-i Münevvere vakfından olan yüz kırk dört zira arsa-i ve bi'ri mâi ve MİLK ve tarik-i hassı muhtevîzâviyemi ve Cami-i mezburun cânibi şarkisinde vaki ESÇAR-I MÜSMİRE ve GAYR-I MÜSMİREYİ VE BİR SU KUYUSUNU müştemil Arsa-i Memlûkemi...."*

Vâkıf Keşfi Osman Efendi'nin günümüzdeki tekkesinde vakfiye kayıtlarını teyid edici herhangi bir kitabe mevcut değildir.⁴ Ancak Keşfi Osman Efendi'nin kendisi ve hayır eserleri ile ilgili olarak Niksar'da yaptırdığı câmi-

1 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 341 nolu defterin 521. sahifesinde kayıtlı Keşfi Osman Efendi Vakfiyesi.

2 Bakınız, İ. F. Ayanoglu, "Ferhat Paşa ve Gizli Kalan Vakıfları", "Vakıflar Dergisi" S. 7 Sahife 145.

3 Bakınız, M. Baha Tanman, "İstanbul Süleymaniye'de Helvai Tekkesi", "Sanat Tarihi Yıllığı" S. 8, Sahife 173.

4 1976 senesinde Toklu Dede haziresi tamiri esnasında, hazireye atılmış bir durumda bulunarak alınan Kelime-i Tevhid kitabesi muhafaza edilmek üzere o zamanlar alt katı mezarlık ekibi şantiyesi olarak kullanılan tekkeye getirilmiştir.

indeki kitabede bilgi bulabiliyoruz.⁵ Nitekim kendi bu cami avlusunda gömülmüştür. Niksar'daki caminin kitabesinde Aziz Mahmud Hüdai Hazretlerinin bendesi ve Celvetî tarikinden olduğu anlaşılmaktadır. Tekke ve Keşfî Osman Efendi hakkında en detaylı araştırmada da tekkenin şeyhleri ve yapısı hakkında bilgi verilmez.⁶ 1307 H. (1890 M) de İstanbul'da neşredilmiş olan Mecmua-i Tekâyâ'da zikredilen 22 Celvetî tekkesi arasında yer alan tekke o tarihte bulunduğu hal olarak arsa şeklinde gösterilir ki doğrudur.

Bu tekkenin Silsile-i Meşâyih-i Şöyledir.⁷

1- Şeyh Osman Keşfî Efendi, vefatı 1127 H. (1715 M)

2- Şeyh Uzun Hafız Mehmet Efendi, vefatı 1259 H (1843 M)

3- Mahdumu Şeyh Mehmet Efendi.

4- Şeyh Ali Harputî

5- Esseyyid Mehmet Raif Efendi, vefatı 28 Receb 1307 H. (1889 M)

6- Mahdumu Kâmil Efendi.

7- Kerküklü Mehmet Müştak (Keşfî) Efendi. Mahlâsı KEMTER dir.⁸

Tekkenin bânisi, Vâkıfı ve ilk şeyhi olan Keşfî Osman Efendi Erzurumlu'dur. Celvetiy-

ye'ye müntesiptir. Niksar'daki caminin avlusunda defnedilmiştir.⁹ Keşfî Osman Efendi'nin yaptırmış olduğu ve vakfiyede tarif edilen bina 1196 H (1781 M) yılında meydana gelen Cibali yangınında yanmıştır. Tekkenin bu yangından sonra tekrar yapılmış olduğu bu tekkede vazife ifa etmiş bulunan şeyhlerin silsilesinden anlaşılmaktadır. Tekke daha sonra tekrar yanmıştır. Nitekim son şeyh olan Mehmet Müştak Efendi 16 Rebiülahir 1319 (1901 M) Cuma günü aldığı Kadîrî hilafetinden çok kısa bir süre sonra arsa halinde bulunan bu tekkeyi yeniden inşa ettirmiştir. Mehmet Müştak Efendi'nin Tekkeyi inşa tarihi Vakıflar idari kayıtlarına da geçirilmiştir ki bu da 1320 H (1902 M) dir.¹⁰ Halen mevcut olan ahşap bina bu tarihte yapılmış olan binadır. Vakıflar İdaresi'ndeki yazışma dosyasından anlaşıldığı üzere tekkede elinde 1318 H (1900 M) yılında o zamanki Evkaf Nezareti'nden tasdik görmüş beratla oturmakta olduğunu iddia eden FETHULLAH isimli şahıs da 1956 yılına kadar bu tekkede oturmuştur. Daha sonra kısmi tamir yaptırılan tekkede Vakıflar İdaresi'nin emektar memurlarından merhum müellif Fazıl İsmail Ayanoglu vefatı tarihi olan 1974 yılına kadar oturmuştur.

TEKKENİN ÇEVRESİ VE MİMÂRİSİ

Keşfî Osman Efendi Tekkesi Vezneciler

Bilahare iyi muhafazası için tekke dahilinde giriş methalinin sol duvarına monte ettirilmiştir. Kitabesinde "Merhum Osman Efendi ruhuna Fatiha" yazan Barok çeşme ise 1977 senesinde Aksaray Alaattin Tekkesi'nin kaldırılarak yola terk olunan mezarlık kısmında dozer kepçesinden kurtarılarak mezkur tekkeye getirilmiş ve bahçesinde muhdes ihata duvarına monte ettirilmiştir. Çeşme Haznesi Alaattin Tekkesi bahçesinde halen mevcuttur."

5 İ. H. Uzunçarşılı, "Kitabeler", sahife 73 de Niksar Keşfî Osman Efendi Camii kitabesi verilmektedir.

6 H. Kamil Yılmaz "Aziz Mahmud Hüdai ve Celvetiyye tarikati", sahife 282-283.

7 Meclis-i Meşâyih evraklarına göre (Zâîf arşivimdeki vesikalar).

8 Cemalettin Server Revnakoglu. Bu kayda istinaden Tekkeyi Kemter Baba dergahı nam-ı diğeri ile adlandırmıştır.

9 H. Kamil Yılmaz, "A. M. Hüdai ve Celvetiyye tarikati", sahife 283.

10 Defter/2-138, sıra 1690, Fihrist 238, de Osman Efendi Tekkesi'ne ait Hayrat sicil kaydında inşa tarihi 1320 olarak kayıtlı olup İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde mahfuzdur.

semtinde Kalenderhane Mahallesi'nin dahilinde eski eserlerin bol olduğu ve tarihi Bozdoğan Kemerleri'nin bitimi mevkiinde bulunmaktaydı. Bugün de aynı yerdedir. Yeri değişmemiştir. Ancak ne varki, çevresi değişmiş, mevcut sokaklar tamamen ortadan kalkmış, o eski ahşap evlerin birbirini izlediği sokak dokusu bozulmuş, tanınmıyacak hale gelmiştir. Eski mahalle dokusunu ve bir zamanlar mevcut eski eserleri gösteren ve şahsi çalışmamız olan bir vaziyet plânını sunmaktayız. Bugünkü haliyle karşılaştırılırsa bulunduğu sokakta Keşfi Osman Efendi Tekkesi'nden başka hiç bir şeyin kalmamış olduğu görülür. Tekkenin tam karşısında yer alan Deruni Mehmet Efendi Tekkesi ve Türbesi aynı ismi taşıyan sokağı ile birlikte yok edilmiştir. Keza aynı yerde Hallacı Mansur Sokağı'nda bulunan Sadrazam Seyyid Hasan Paşa Çeşmesi de 1970 senesinde tamamen yok edilmiştir. Tekke yakınında üzerinde sadece besmele yazılı kitabesi olan tuğla kemerli bir kapının aidiyeti meçhuldür. Tekke dahilinde bulunmuş olan bir levhada aynen şunlar yazılıdır.

*Bu derğâhın olup pervânesi Keşfî Osman
Çerağında
Muhabbet kaynadup bir kahve iç kahve
ocağında.*

Yadığâr-ı Halil Dede şene 1327.

Kahve ocağı levhası olduğu açıkça anlaşılan bu levhada adı geçen Halil Dede'nin dedeliği muhtemelen Mevlevilikle ilgili olabilir.

Tekkenin dahilinde günümüzde müstakil bir kahve ocağı yoktur. Tekkenin mimarisini ortaya koyan rölövesi yine tekkeyi günümüze ulaştıran Vakıflar İdaresinin Y. Mimarlarından Azize Manap'a 1982 yılında çizdirilmiştir.

Dış mimârisi bakımından mihrabı hariç herhangi bir ahşap istanbul evinden farkı olmayan 1320 H senesinde Mehmed Müştak Efendi'nin yaptırdığı tekke iki katlıdır. Tekkeye Hallacı Mansur Sokağı'ndan üzerinde 5 köşeli yıldız bulunan bir kapıdan girilir. Zemin kat girişten 120 cm yükseltilmiş ve köşeye gelen odanın altında depolama vs. işler için kullanılabilen bir bodrum katı elde edilmiştir. Zemin katta bir merdiven sofası ile iki oda ve sonradan 1979 yılında ilâve edildiğini bildiğimiz tuvalet ve mutfak bulunur. Birinci kata 18 basamaklı ahşap merdiven ile çıkılır. Bu katta kareye yakın bir plana sahip tevhidhane ile diğer bir oda bulunur. Tevhidhane yaklaşık dört metre yüksekliğinde olup giriş kapısının sağ tarafına gelen kısımda ahşap dikmeler üzerinde kafesli bir kadınlar mahfeli vardır. Mahfelin altı basit bir korkulukla ana mekândan ayrılıp maksure haline getirilmiştir. Kadınlar mahfelinin merdiveni bahçe yönünde devam ederken, binanın bu kısmının kesilmesi dolayısıyla yok edilmesi sonucu kör bir merdiven haline sokulmuştur. Böylece mahfele çıkmak imkânsızlaşmıştır. İçte ve dışta süsleme elemanı bulunmayan tekkenin, tevhidhanesinin düz badanalı mihrabına sonradan (1976 yılında) bir kandil motifi yaptırılmıştır. Mihrab dışı yarım daire şeklinde bir çıkıntı yapar. Üzeri düşey yönde ahşapla kaplanmıştır. İçte tavanlar basit ahşap çıtalı olup, sadece tevhidhanenin tavanı ortasında ahşaptan beş köşeli Kadiriye tarikine ait yıldız motifi yapılmıştır.

Pencereler giyotin pencere olup alt kat takilerinin önlerinde demir parmaklıklar bulunur.

Bahçe dahilinde eski ve halen suyu mevcut olan bir kuyu vardır. Bahçe duvarının vakfiyeye göre değil kadaastro tespitine göre çekilmesi nedeniyle tekkenin vakfiyesinde

belirtilen meyva ağaçlarıyla dolu arazi de tekke sahası dışında bırakılmıştır.

Keşfi Osman Efendi Tekkesi günümüze gelen tekke mimarisi örneklerinden tipik ve küçük ölçüdeki ilginç yapılardan biridir. Üniversite İnkişaf sahası dahilinde kalan tek orjinal yapıdır. İsabetli bir fonksiyone ile

işlerlik kazandırılabilir. İstimlak edilmesi düşünülmemelidir. Zira artık bu örneklerden başkaları kalmamıştır. Eski eserlerle bir zamanlar dolu olan bu bölgeden günümüze ulaştırabildiğimiz bu tarihî yapının korunması ve işlerlik kazandırılması gerekmektedir. İnsanlık ve kültür tarihi o zaman parlayacaktır.

Resim 1: Tekkenin mihrap cephesinin görünüşü (1977).

Resim 6: Tekkenin tevhidhanesi. Ahşap dikmeler Resim 7: Tekkenin tevhidhanesindeki mihrap. üzerindeki kafesli kadınlar mahfeli görülüyor.

Resim 2: Keşfi Osman Efendi Tekkesi'nin mihrap cephesi (1987).

Resim 3: Tekkenin yıldız motifli kapısı.

Resim 4: Tekkenin yan tarafındaki üzerinde besmele yazılı kitabe bulunan kapının görünüşü.

Resim 5: Tekkenin kahve ocağına ait orjinal levha.

Resim 9: Tevhidhane tavanında beş köşeli yıldız motifi.

Resim 8: Tevhidhane mihrabına sonradan yapılan kandil motifi.

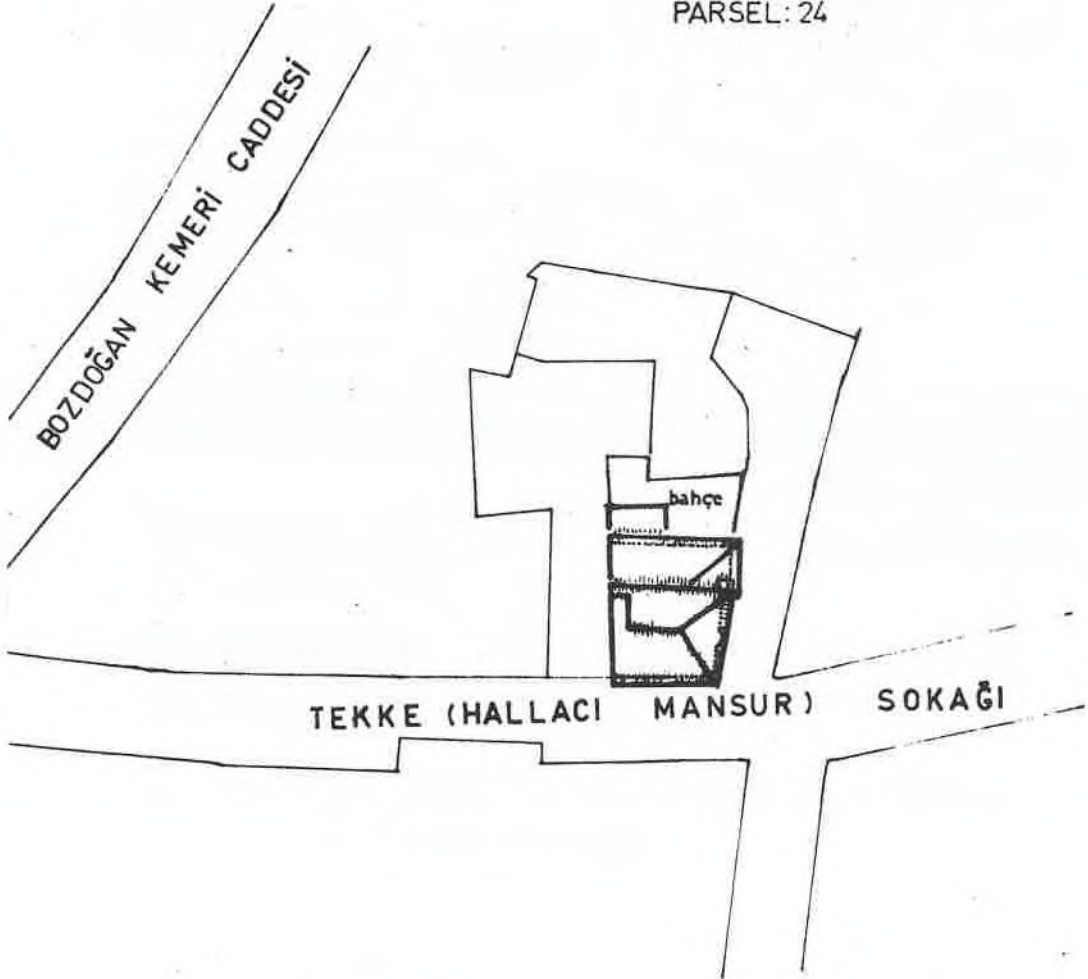
Resim 11: Tekkenin ilk şeyhi Keşfi Osman Efendi'nin Niksar'da yaptırdığı caminin haziresindeki mezar taşı.
(Cemalettin Server Revnakoğlu arşivinden).

Resim 10: Tekkenin bahçesine 1977 senesinde Alaeddin Tekkesi'nden getirilerek monte edilen çeşme.

eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

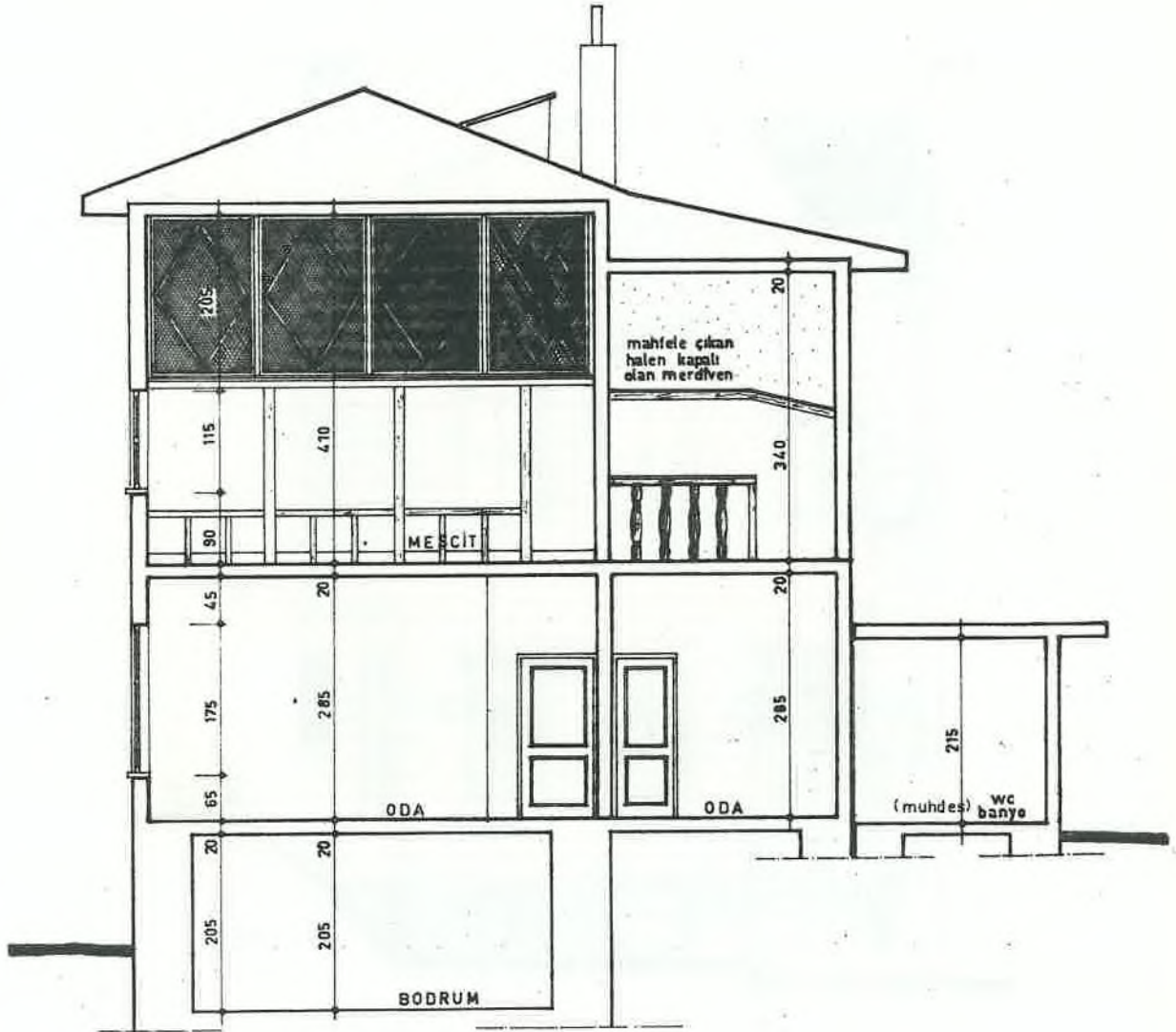
İL : İSTANBUL
 İLÇE : EMINÖNÜ
 MAH: KALENDERHANE
 SOK : HALLACIMANSUR
 ADA: 664
 PARSEL: 24

VAZİYET PLANI 1/500

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	pafta no	tarih
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	4.10.1982

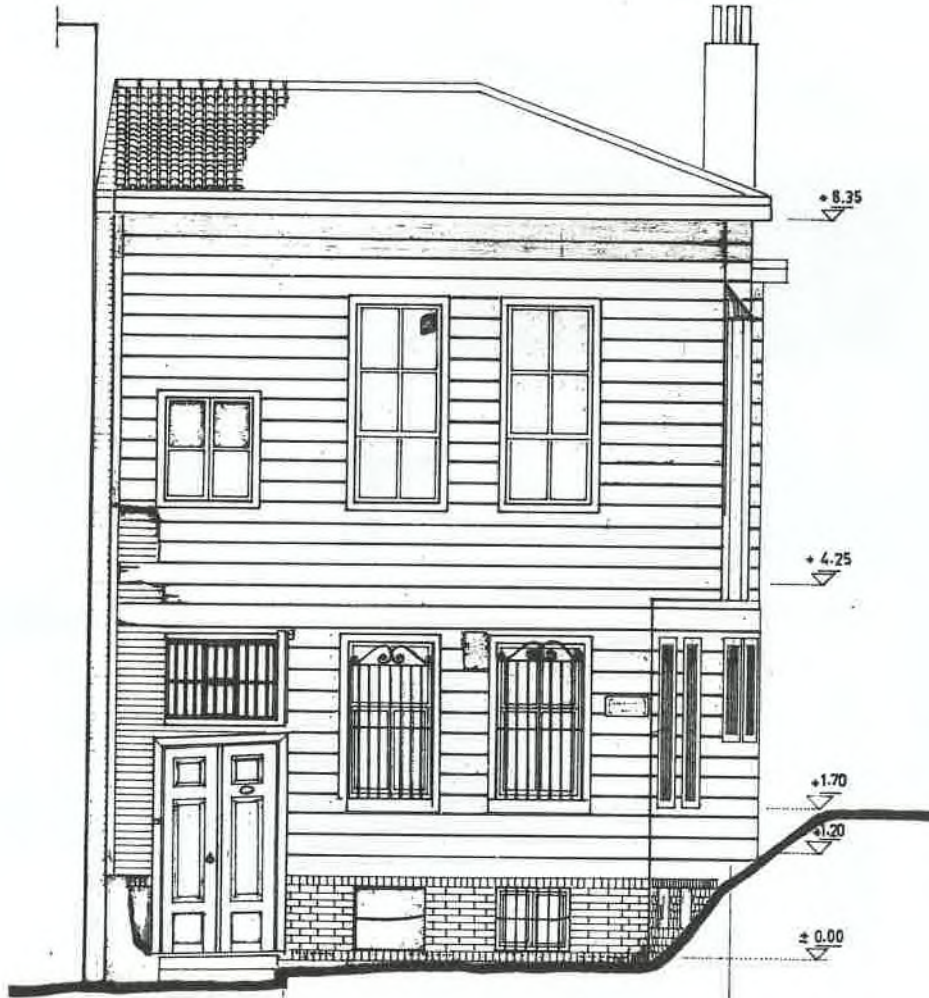
eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

A-A KESİTİ 1/50

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	sayfa no	tarikh
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	4.10.2002

eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

GİRİŞ CEPHESİ 1/50

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	çizim	tarikh
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	4.10.94

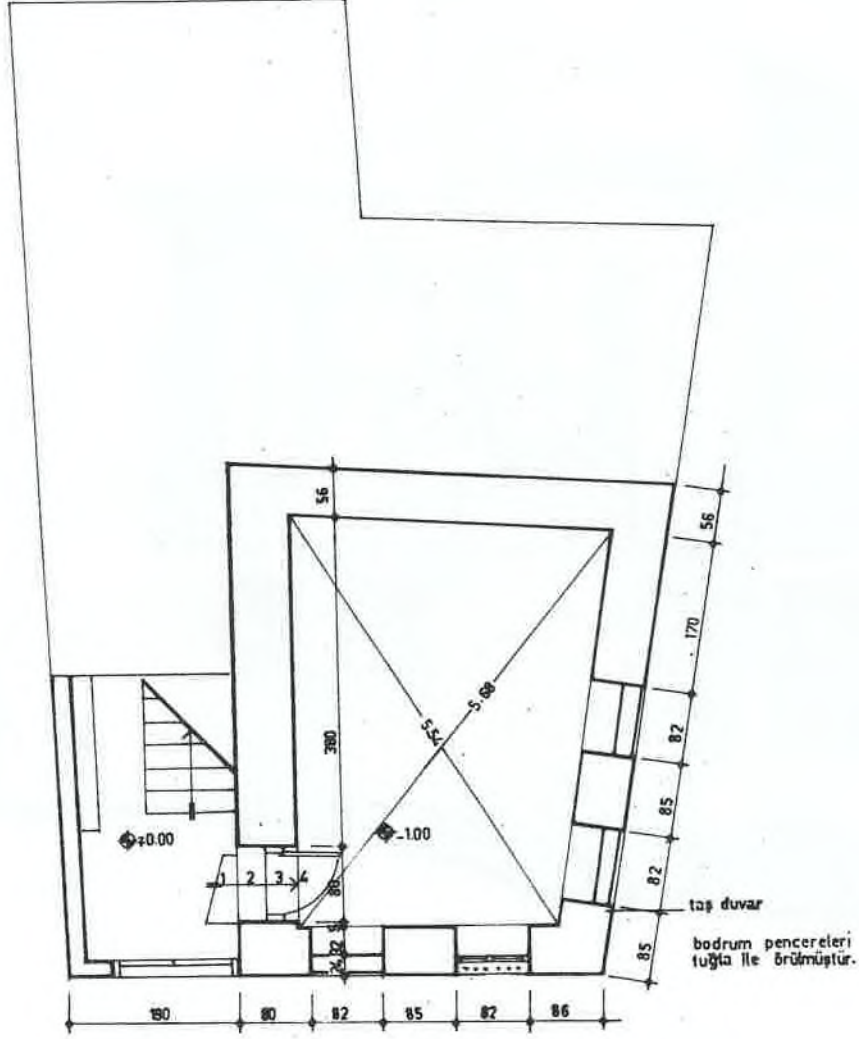
eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

MİHRAP CEPHESİ 1/50

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	ölçü m	tarih
çizen	AZİZE MERCAH	1/1	5.10.982

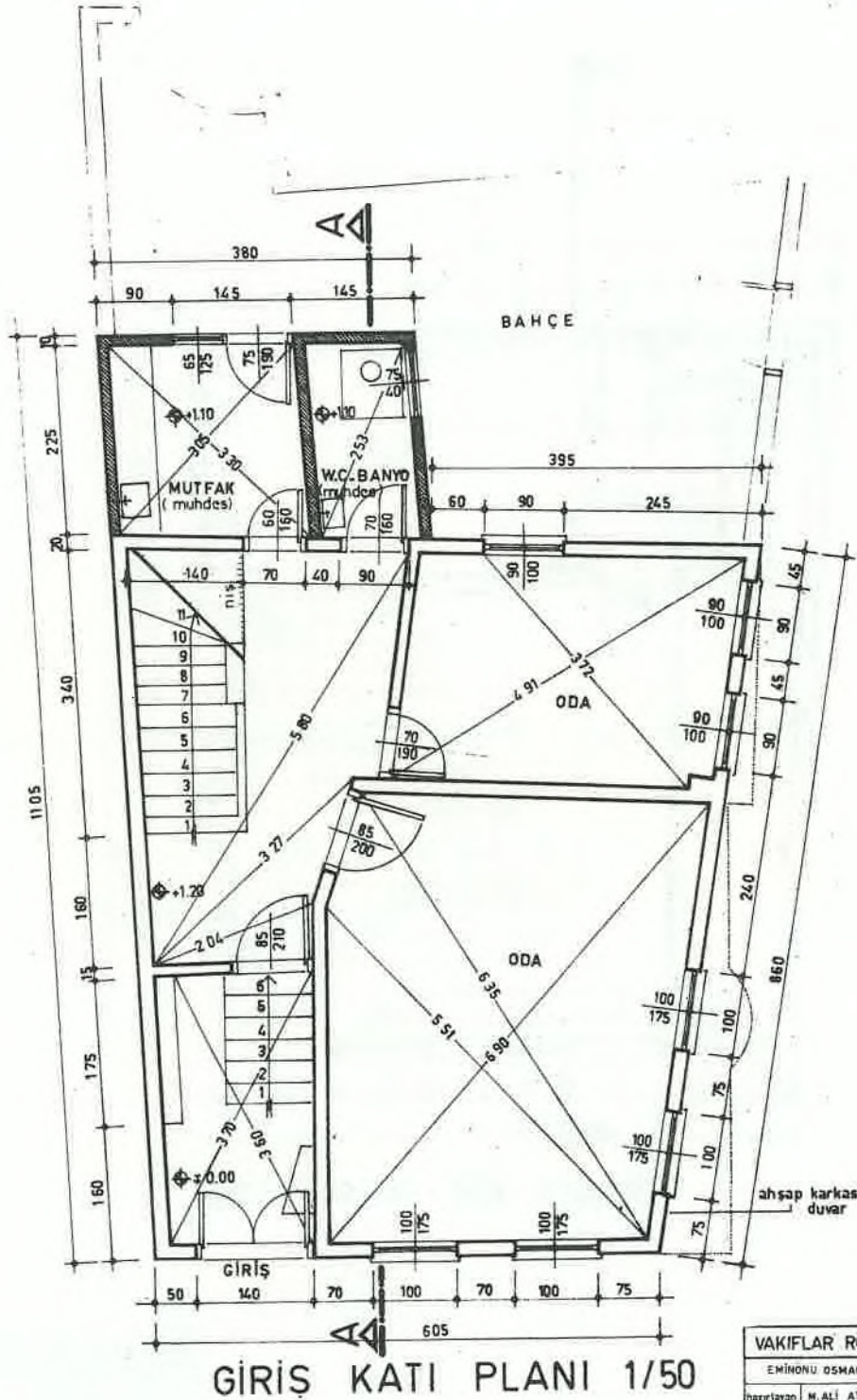
eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

BODRUM KATI PLANI 1/50

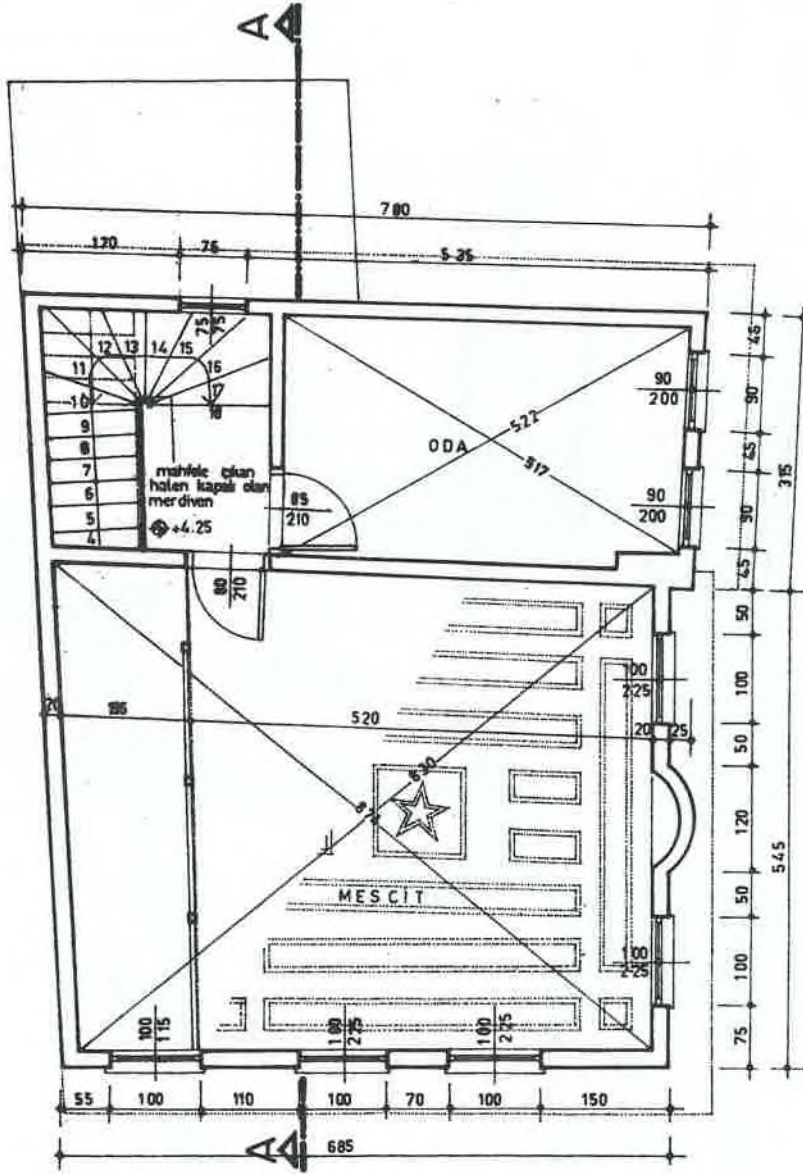
VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	pafta no	tarikh
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	4.10.1987

eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	pafta no	tarikh
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	410/882

eminönü OSMAN EFENDİ TEKKESİ RÖLÖVESİ

BİRİNCİ KAT PLANI 1/50

VAKIFLAR RÖLÖVE BÜROSU			
EMİNÖNÜ OSMAN EFENDİ TEKKESİ			
hazırlayan	M. ALİ ATAİZİ	pofta no	tarikh
çizen	AZİZE MERCAN	1/1	5-10-1987